Utomhuspedagogik - Starta Naturskola

Reviderat 2020 från originalet 2015

ATT LÄRA IN UTE

Naturskoleföreningen

Förord

Den första naturskolan i Sverige startades på Söderåsen i Skåne 1982. Metoden ”att lära in ute”, utomhuspedagogik, har sedan dess spridit sig. Utomhuspedagogiken, ibland kallad upplevelsebaserad pedagogik, används ofta som ett komplement till inomhusundervisningen. Idag finns cirka 100 naturskolor runt om i landet. Naturskolan är inte nödvändigtvis en plats för besök av barngrupper utan kan agera som en central resurs i kommunen för att alla skolor och pedagoger ska få kunskaper (och mod) att bedriva undervisning utomhus.

Vi vet, genom många olika forskningsrapporter, att de flesta barn idag framför allt undervisas inomhus. Forskningen har visat att det spelar roll för barns hälsa om de dagligen kan vara utomhus, få frisk luft, röra sig över en större yta och få naturkontakt. Naturkontakten underlättar också barns förståelse för hållbar utveckling och känslan av att det finns något viktigt att ta hand om.
Genom att använda närmiljön som lärmiljö och inspirera till ett lustfyllt lärande med en blandning av teori och praktik både inomhus och utomhus med alla sinnen, bidrar utomhuspedagogiken till att styrdokumentens mål uppnås. På så sätt spelar lärarnas undervisning och attityd en viktig roll för barnens hälsa och förmåga till lärande. Utomhuspedagogik kan i sin tur skapa en nyfikenhet och ett intresse för att vistas utomhus även på egen hand och ge en förståelse för natur- och miljöfrågor i ett större sammanhang, en god grund för att bli handlingskompetenta samhällsmedborgare.

Naturskoleföreningen vill med den här sammanställningen ge en överblick över hur processen kring att starta naturskola kan se ut och vilken forskning som talar för att barn och unga bör undervisas mer utomhus. Den visar också på vägar till fortsatt arbete med utomhuspedagogik som en permanent del av skolans och förskolans arbete, tätt sammankopplad med aktuella styrdokument.

När vi i kommande texter talar om skola menar vi alla skolformer för alla åldrar och behov, till exempel förskola, grundskola, fritidshem, gymnasiet, grundsärskola och träningsskola. Barn menar vi är alla mellan 0-18 år. I referenslistan som ni hittar sist i dokumentet har vi samlat den forskning vi anser vara relevant just nu. Vår förhoppning är att detta ska bli ett levande dokument så om du som läsare har tips på annan forskning, meddela oss så kan vi komplettera referenslistan.

Lycka till med att lära in ute!

Lund 3 mars 2020

Anna Ekblad

ordförande i Naturskoleföreningen

Allas rätt att lära in ute!

Vi lär och upplever genom utomhuspedagogiska metoder i ett aktivt samspel med platsen, miljön och varandra för ett livslångt hållbart lärande.

Naturskoleföreningen

Innehållsförteckning

Vad är utomhuspedagogik?.....5

Vad är en naturskola?.....6
Vem jobbar på en naturskola?.....6

Varför starta naturskola?.....7
Utomhuspedagogiken och styrdokument……..... 7
Utomhuspedagogik och lärande om hållbar utveckling.....8
Utomhuspedagogik och barns vistelse i naturen.....9
Positiv påverkan på lärandet.....10
Bättre hälsa och mindre stress 11

Olika typer av naturskoleverksamhet.....13
Naturskola på en fast plats..... 13
Uppsökande naturskola..... 13
Bussbaserad naturskola 13
Naturskola i stadsmiljö.....13
Naturskola i en natur- eller kulturmiljö.....14

Organisation och ekonomi.....14
Olika sätt att driva naturskola.....14

Handlingsplan för att starta naturskola..... 15

Praktiska tips för en ny naturskoleverksamhet..... 16

Referenslista……..18

Vad är utomhuspedagogik?

Utomhuspedagogik är ett förhållningssätt där upplevelsen, det aktiva lärandet och elevernas sinnesintryck står i fokus. Eleverna blir engagerade och kommer lättare ihåg vad de lärt sig i skolan då kunskapen förankras i verkligheten genom konkreta erfarenheter i varierade utemiljöer. Då blir platsen betydelsefull som pedagogiskt rum ur ett lär- och undervisningsperspektiv, vilket öppnar upp för fler möjligheter till olika sätt att lära. Samtidigt är det viktigt att lärandet sker i växelverkan med den mer traditionella undervisningen inomhus**.**

Kunskapsöversikten *Klassrum med himlen som tak* tar upp utomhuspedagogik som ett vidare begrepp än utomhusundervisning. Den inbegriper även pedagogisk verksamhet utanför skolan som institution, till exempel natur- och kulturvägledning inom upplevelseturism och besöksnäring.

I boken *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö* beskrivs utomhusdidaktik som konsten att lära andra i utomhusmiljöer. De didaktiska grundfrågorna: var?, vad?, hur?, när? och varför? är giltiga för utomhusdidaktiken och kan besvara hur den som undervisar ska gå tillväga i vissa situationer vid undervisning i olika typer av utomhusmiljöer.

NCU:s (Nationellt centrum för utomhuspedagogik, Linköping) definition av utomhuspedagogik:

Utomhuspedagogik är ett förhållningssätt som syftar till lärande i växelspel mellan upplevelse och reflektion grundat på konkreta erfarenheter i autentiska situationer.

Utomhuspedagogik är ett tvärvetenskapligt forsknings- och utbildningsområde som bland annat innebär:

- att lärandets rum även flyttas ut till samhällsliv, natur- och kulturlandskap,
- att växelspelet mellan sinnlig upplevelse och boklig bildning betonas,
- att platsens betydelse för lärandet lyfts fram.

Vad är en naturskola?

Idag finns cirka 100 naturskolor i landet och tusentals elever deltar varje vecka i utomhuspedagogiska aktiviteter. Inga elever går permanent på en naturskola, utan en naturskola är ofta en central resurs i kommunens regi som hjälper skolor och förskolor att utveckla undervisning utomhus. Ett fåtal naturskolor drivs av andra aktörer som exempelvis föreningar eller stiftelser.

Många naturskolor har en eller flera platser dit förskole- och skolgrupper kommer och deltar i naturskoleverksamhet. En del naturskolor har också eller enbart uppsökande verksamhet där undervisningen sker i skolans eller förskolans närmiljö eller i lärmiljöer längre ut. Vid dessa samarbeten ansvarar naturskolepedagogen för det pedagogiska upplägget i samråd med undervisande lärare. Många naturskolor arbetar med teman och temadagar som kan sträcka sig från ett lektionsupplägg till att innefatta en eller flera halv- eller heldagar.

Utöver att möta elevgrupper har många naturskolor fortbildning för pedagoger och studenter för att utveckla deras färdigheter inom utomhuspedagogik. Andra naturskolor riktar sig i första hand till pedagoger som en stöd- och utvecklingsresurs. En del naturskolor riktar sig också till allmänheten och kan exempelvis ha besökare på lov och helger. Läs längre fram om exempel på olika sätt att bedriva naturskoleverksamhet.

Vem jobbar på naturskola?

De som arbetar på landets naturskolor har en mängd olika bakgrunder och varierande utbildningar inom pedagogik, naturvetenskap, hållbar utveckling, naturvägledning m.m. Den som jobbar på naturskola har ofta ett engagemang i natur- och miljöfrågor och en vilja att arbeta utomhus med barn och pedagoger. På en del universitet och högskolor ingår utomhuspedagogik i grundutbildningen för lärare. Även enskilda kurser erbjuds. En masterutbildning i utomhuspedagogik finns på Nationellt centrum för utomhuspedagogik vid Linköpings universitet.

Varför naturskola?

Skolans verksamhet ska enligt skollagen vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. I en likvärdig skola bör alla sträva efter att ge varje barn möjligheter till att få uppleva närområdet. I dagens samhälle ser vi fler och fler barn som inte får kunskaper och upplevelser av att vistas i naturnära områden. Enligt *Boverkets rapport 2015b- Gör plats för barn och unga* har det visat sig att många barn inte vistas i andra miljöer än hemmet, skolan och kanske en tillrättalagd fritidsverksamhet.

Forskning visar också att socioekonomiska och kulturella faktorer spelar roll för barns naturkontakt. Skolan kan och bör därmed fungera som en utjämnande kraft av skillnaderna i barns naturkontakt (*Sandberg, M., 2012*). Om fler kommuner väljer att satsa på organiserad upplevelsebaserad verksamhet i form av exempelvis en naturskola som resurs, ger vi fler barn möjlighet till en varierad undervisning. Pedagoger får möjligheter att stärkas och utvecklas i sin roll att använda utomhusmiljön för undervisning.

Det är snarare variation och inte repetition som är all kunskaps moder. Genom att använda kroppen, sina känslor och olika sinnen ökar chansen att nya kunskaper, förmågor och färdigheter befästs. När fler sinnen aktiveras ökar minneskapaciteten, eftersom varje sinne har ett eget arbetsminne för att lagra sina intryck (*Gärdenfors, P., 2010*)

I kunskapsöversikten *Klassrum med himlen som tak* skriver författarna att det finns evidens för att teoretisk undervisning i kombination med utomhusbaserad undervisning ger positiva effekter på barns lärande. Men man ser även andra positiva effekter som bättre hälsa, bättre fysisk aktivitet och att personlig och sociala utveckling gynnas av den här typen av undervisning.

Utomhuspedagogiken betonar att upplevelser i den miljö som omger oss är en bra bas för inlärning. Utomhusmiljön är en ständigt aktuell kunskapskälla som ger ett rikt material för såväl historiska tillbakablickar som studier av nutid och framtid inom olika ämnesområden.

Utomhuspedagogik och styrdokumenten

Ett utomhuspedagogiskt arbetssätt passar väl in i alla styrdokument, både när det gäller förmågor, syfte, mål och centralt innehåll. Med hjälp av upplevelsebaserad undervisning utvecklas också den nyfikenhet och det intresse för naturen som undervisningen ska leda till.

Undervisningen ska också belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa en hållbar utveckling. Det står även att alla som arbetar i skolan ska ”*verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö*”. I förskolans läroplan talar man om att ge förståelse för samband i naturen och för naturens olika kretslopp samt för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra.

I flera ämnesområden exempelvis geografi och NO-ämnena lyfter man fältstudier som en del av undervisningen. Men även andra ämnen som historia, idrott och hälsa och matematik kan med enkelhet kopplas till naturmiljöer. I hem- och konsumentkunskap är matlagning utomhus en sinnlig upplevelse och kan bidra till kunskaper om var maten kommer från.

Inom ämnet idrott och hälsa ska barnen även inspireras till intresse för att vara fysiskt aktiva och vistas i olika naturtyper. Dessutom ska de lära sig att genomföra och planera friluftsaktiviteter efter rådande förhållanden och hantera nödsituationer. Här kan naturskolorna vara till stor hjälp både i planering och genomförande av friluftsaktiviteter anpassade till barnens ålder och förmåga.

För att få mer kunskap och inspiration kan man även ta hjälp av de moduler för utomhuspedagogik och hållbar utveckling som finns på Skolverket: https://larportalen.skolverket.se/#/

Utomhuspedagogik och lärande om hållbar utveckling

Lärande för hållbar utveckling ska genomsyra det svenska skolväsendet enligt skollag och läroplaner. I Lpfö 18 lyfter man att det är viktigt att ge *“förståelse för hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling”* och i Lgr11 kan vi läsa *“Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling”*

Undervisning om hållbar utveckling kan se ut på många olika sätt. Alla tre dimensionerna av hållbarhet, den ekologiska, den ekonomiska och den sociala, ska ingå i undervisningen. Utomhuspedagogiken bygger på tanken att positiva upplevelser i naturen och närmiljön visar på sambanden mellan dimensionerna och ger en ökad kunskap och förståelse av dessa. Det är viktigt att barn får en förståelse för vilka utmaningar vi står inför när det gäller hållbarhetsfrågor men också att det finns lösningar. Forskning styrker att det finns samband mellan barns utevistelse,

naturkontakt och ett framtida hållbarhetsengagemang.

Agenda 2030 med sina 17 mål ska synliggöras i skolan men Naturskyddsföreningens rapport *Hållbar utveckling i skolan – var god dröj* visar emellertid att lärande för hållbar utveckling ännu inte genomsyrar undervisningen. En bidragande orsak till det kan vara att många pedagoger varken har en relevant utbildning eller får fortbildning inom detta område.

Riksdagen har också antagit ett antal friluftslivsmål, varav målet *Ett rikt friluftsliv i skolan* innebär att *”förskolor, förskoleklasser, grundskolor och motsvarande bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om en god miljö och hållbar utveckling enligt styrande dokument.”*

Naturskolan kan bistå lärarna att praktiskt arbeta med en hållbar utveckling genom aktiviteter med teman som energi, odling och återbruk. I de praktiska aktiviteterna blir flera sinnen involverade när varierade inlärningsmetoder används. Återigen är utomhuspedagogiken en av flera metoder, som ett komplement till den traditionella pedagogiken, att använda i lärandet för hållbar utveckling.

Utomhuspedagogik och barns vistelse i naturen

Kunskap om naturen och naturliga fenomen får man bäst i naturen. Lärandet stimuleras i samband med fysisk aktivitet och flera sinnen används. Genom att både teori, upplevelse och praktik vävs samman så ges barnen en ökad möjlighet till kunskapsinhämtning.

Att som barn få göra utflykter i naturen är en viktig förutsättning för att människor ska söka upp naturplatser som vuxna, visar en brittisk undersökning *(Ward-Thompson, C.W. m fl, 2008)*. Positiva minnen från naturkontakt samt föräldrar och andra närstående som förebilder spelade en nyckelroll. Positiva naturminnen var också avgörande för om naturen uppfattades som en plats för återhämtning. Barns naturkontakt kan med andra ord vara en förutsättning för att de som vuxna ska ha tillgång till naturens hälsofrämjande effekter.

Trots alla dessa fördelar är förutsättningarna för barns vistelse i naturen begränsade på många håll i landet. Det finns studier som tyder på att barn vistas utomhus allt mindre *(Kardell, L., 2008)*. Statistiska centralbyråns undersökning visar på att tillgången till natur skiljer sig mellan olika bostadsområden och den utnyttjas i olika utsträckning av olika grupper i samhället. Även den totala tillgången på naturområden i och nära våra tätorter minskar. Runt om i landet sker en förtätning av bebyggelsen som innebär att grönområden ständigt naggas i kanten. Små skogsdungar och naturområden som kan verka oansenliga vid en första anblick är

värdefulla gröna platser för barn och ungdomar. Försvinner dessa platser till förmån för vägar, bostäder och nya köpcenter försvinner också viktiga förutsättningar för utomhusundervisning och barns lek.

Fysisk planering utan helhetssyn, otillräcklig lagstiftning och bristande resurser gör att kvaliteten på barns utomhusmiljö idag inte kan garanteras av samhället. Men alla barn i Sverige som finns inom någon skolform bör ha möjlighet till en varierad utomhusmiljö. På så sätt kan utbildningsväsendet medverka till att utjämna de klyftor och olikheter som finns. Det är emellertid endast cirka 90 kommuner som uppmuntrar och ger stöd till utomhuspedagogisk undervisning i form av en naturskola, trots de fördelar sådana satsningar kan ge. Få kommuner har gjort heltäckande kartläggningar över vilka naturlika närområden som kommunens barn har behov av och hur de bör förvaltas. En majoritet av Sveriges kommuner saknar därmed tillräckliga underlag när de ska fatta beslut om exploatering eller skötsel av natur nära skolor och förskolor.

Genom att undervisning bedrivs i tätortsnära naturmiljöer i kommunen ökar möjligheten att dessa miljöer tas till vara och marknadsförs på ett positivt och resurseffektivt sätt. En attraktiv närmiljö till skolor och förskolor bidrar inte bara till en variationsrik pedagogisk verksamhet utan kan också användas för rekreation och friluftsliv av allmänheten. För att de tätortsnära miljöerna ska bevaras behöver de skötas på ett för ändamålet lämpligt sätt och utpekas som platser för pedagogisk verksamhet i olika planeringsdokument.

Positiv påverkan på lärandet

När vi skapar variationer för inlärning kan vi hjälpa till att förstärka de teoretiska kunskaperna. Genom en växelverkan mellan teori och praktik kan fler barn få fler möjligheter till inlärning. Naturen har en lugnande inverkan på både barn och vuxna. I Kunskapsöversikten *Klassrum med himlen som tak* lyfts bl.a. forskning om utomhuspedagogik på högstadiet där det konstateras att barnen blev mer engagerade och att både lärare och barn tyckte att de deltog på ett annat sätt ute än inomhus. Lektionerna ansågs roligare och det sociala klimatet förbättrades. Dessutom lärde sig barnen lika mycket eller mer i matematik än kontrollklasserna som endast hade undervisning inomhus.

Naturens mångfald ger många tillfällen för barnen att utöka sitt begreppsförråd. De erfarenheter och upplevelser som barn får under sin vistelse i naturen ger möjligheter till ett språkutvecklande arbetssätt, språket utvecklas och blir mer nyanserat. Barn och vuxna är med om gemensamma upplevelser som man sedan kan beskriva och samtala om. Abstrakta begrepp kan göras konkreta och en djupare kunskap kan byggas upp. Utomhus luckras invanda roller av exempelvis mer eller

mindre ”duktiga” barn upp och fler barn får utrymme. Studier visar att barn känner sig tryggare ute än i klassrummet, vågar prata mer och kommunikationen i ämnen ökade, framförallt i matematik och språk.

Bättre hälsa och mindre stress

I inledningen till Lgr11, kopplat till skolans värdegrund och uppdrag, står att ”*skolan ska sträva efter att erbjuda alla elever daglig fysisk aktivitet inom ramen för hela skoldagen.*” Genom aktiviteter och lekar i utomhusmiljö blir den fysiska aktiviteten lustfylld och otvungen. I Lpfö 18 står det *“Barnen ska få förutsättningar att utveckla en allsidig rörelseförmåga genom att ges möjligheter att delta i fysiska aktiviteter och vistas i olika naturmiljöer.”*

Att röra sig fysiskt är en viktig friskfaktor. Regeringen gett Skolverket i uppdrag att lämna förslag som syftar till mer rörelse i skolan. Läs mer om uppdraget på: https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2018/04/uppdrag-om-mer-rorelse-i-skolan/

Att vara fysiskt aktiv varje dag rekommenderas både till barn och vuxna. Naturen erbjuder de ytor som krävs och barn som är mycket utomhus rör sig också mer. I många länder, även i Sverige, rör sig barnen som bor på landet mindre än de som bor i staden och fler barn på landet är också överviktiga *(Faskunger, J., 2009).* En av orsakerna är att barnen på landsbygden skjutsas både till skola och till aktiviteter, medan barnen i staden oftare kan gå eller cykla till sina aktiviteter. Långa pendelavstånd ger ingen tid över för utomhuslek efter skolan, framför allt inte under den kalla årstiden.

Förskolor med en naturlik utomhusmiljö med kullar, träd, buskar och annan växtlighet som binder ihop lekytor leder också till att barnen blir mer fysiskt aktiva. I dessa förskolor tar barnen fler steg per minut än sina jämnåriga som finns på förskolor som har ensartade utomhusmiljöer (*Mårtensson, F., 2004,* Boldemann, C. m fl, 2006). *D*et är miljön som stimulerar barns lek och rörelse inte bara det att de är utomhus. Om man rör sig mycket som barn rör man sig också mer i ungdomsåren med mindre övervikt som följd *(Moore, L. m fl, 2003).*

Det kan vara stressande, både för barn och vuxna, att sitta still i ett klassrum hela dagarna. Stressen har negativa effekter inte bara på hälsan, utan också på koncentrationsförmågan och minnet. Det normala vid långvarigt stillasittande i ett klassrum är att energin lagras som fettsyror och socker i kroppen. Detta kan vara en del av förklaringen till att andelen överviktiga barn har ökat de senaste decennierna *(Löndahl, C., 2007).*

Nationellt centrum för miljö- och utomhuspedagogik vid Linköpings universitet har genomfört studier som visar att mängden stresshormoner i saliven minskar markant hos både barn och lärare som använder utemiljön mycket. En medicinsk förklaring kan vara att barn som rör sig utomhus förbrukar den energi som frisätts under stress. Naturen minskar också antalet intryck och gör oss lugnare samtidigt som ljudnivån ofta blir lägre.

När barn rör sig mycket och använder både stora och små rörelser anstränger och tröttar de ut kroppens alla muskler. På så vis skapas förutsättningar för att utveckla koncentrationsförmågan och även förmågan att kunna sitta still *(Granberg, A., 2000).* Genom att gå i ojämn terräng tränas balansen hos människor i alla åldrar.

Att vara utomhus har även andra hälsofrämjande effekter. Utevistelsen hjälper till att reglera den biologiska klockan och ger bättre nattsömn. Solljuset har effekt på D-vitaminproduktionen i huden, en effekt som solen kan ge från mars till oktober på våra breddgrader. D-vitamin interagerar med flera andra system i kroppen, som exempelvis immunsystemet, vilket försvarar kroppen mot infektionssjukdomar *(Mårtensson, F. m fl, 2011).* Enligt Socialstyrelsen är ”utomhusmiljön (…) alltid bättre än inomhusmiljön för att minska smittspridning”.

I en svensk studie av förskolebarn som lekte på gröna förskolegårdar med goda möjligheter till varierad lek var barnen både lugnare och friskare än jämförelsegruppen som lekte på en enformig och naturfattig förskolegård. För att barn ska trivas och tycka att det är roligt att vara i naturen är det viktigt att den är variationsrik. Det bör finnas klätterträd, utsiktspunkter och vatten. Gärna täta snår att gömma sig i och massor av grenar, pinnar och ris att bygga kojor av *(Mårtensson, F. m fl, 2009).*

Trygghet är också en viktig parameter. Samtidigt menar forskaren Ellen Beate Sandseter att det är viktigt att barn får möjligheter att ta risker och lära sig hantera dem. Detta för att senare livet kunna vara redo att hantera de utmaningar som de oundvikligt kommer att ställas inför *(Sandseter E.B.H., & Kennair L.E.O. 2011).*

Olika typer av naturskoleverksamhet

I detta avsnitt följer beskrivningar av olika typer av naturskoleverksamhet. Kontaktuppgifter till naturskolor, samt mer information finns på www.naturskola.se

Naturskola på en fast plats

Många av Sveriges naturskolor har en fast plats som bas. Det kan vara ett eget hus, ett klassrum i en skola eller ett friluftsområde. Ibland delas huset/platsen med andra aktörer som t. ex. ett Science Center, lokala scoutavdelningar, Friluftsfrämjandet eller Naturskyddsföreningen.

På en fast plats kan man kan ordna eldstäder, vindskydd och uteklassrum. Tillgång till en byggnad ger möjligheter att bedriva mer materialkrävande aktiviteter. Har man gott om utrymme inomhus kan man också göra plats för utställningar och aktiviteter som t. ex. hantverk samt studier av växter och djur.

Uppsökande naturskola

Naturskoleverksamhet kan också bedrivas i uppsökande form. Naturskolans pedagoger åker då ut till skolor och bedriver undervisning i deras närmiljö. Om en uppsökande verksamhet ska bedrivas ställs krav på att miljön kring skolor ger förutsättningar för verksamheten. Vissa skolor har också egna “skolskogar” där de har möjlighet att bygga uteklassrum. Genom uppsökande verksamhet kan skolornas personal få tips och råd om hur de kan använda sin egen närmiljö på ett utomhuspedagogiskt sätt. Det krävs tillgång till någon form av fordon för transporter. Ett utrymme för förvaring och vård av material, samt tillgång till lokal för administrativt arbete kan också vara bra.

Bussbaserad naturskola

En del aktörer har valt att använda sig av bussbaserad verksamhet. Då kan undervisningen förläggas till olika naturområden passande till valda teman och årstider. Hämtning och lämning av klasserna vid skolan förenklar logistiken. Bussarna kan vara utrustade med sittplatser för en hel klass samt arbetsbänkar och utrustning för laborationer och fältarbete.

Naturskola i stadsmiljö

I en storstad är det stadsparker och mindre skogsområden som är mest aktuella för naturskoleverksamhet. Många teman och aktiviteter kan genomföras i parkmiljö. Tillgängligheten blir stor om man utvecklar handledningar för hur man kan arbeta i olika miljöer, t. ex. en damm i stadsparken.

Naturskola i en natur- eller kulturmiljö

Naturskolor är i vissa fall helt eller delvis uppbyggda kring t. ex. ett naturreservat, en bondgård eller en kulturmiljö. Mycket av verksamheten utgår från att uppmärksamma det aktuella området. Det medför att en del av dessa naturskolor har öppet för allmänheten på helger och lov.

Organisation och ekonomi

Huvudman? Olika sätt att driva naturskola

Kommun, stiftelse eller företag är ofta naturskolans huvudmän. Vanligaste formen är den kommunala där naturskoleverksamheten är en del av kommunens pedagogiska utveckling. Inom kommunen kan naturskolan vara organiserad på olika sätt. Det är ofta motsvarande barn- och utbildningsnämnden som är huvudansvarig men ibland är flera nämnder gemensamt ansvariga. Motsvarande kultur- eller fritidsnämnden och bygg- eller miljönämnden är ofta med och delfinansierar.

De kommunala naturskolorna organiseras ofta som en egen enhet direkt under en förvaltning. På så vis får barn och elever i en kommun lika stor tillgång till verksamheten kostnadsfritt och den blir mindre känslig för förändringar i elevantal eller annat som kan påverka verksamheten ute på de olika enheterna. Vissa naturskolor är själva ansvariga för ekonomi och budget medan andra sköts centralt av kommunen. Några få naturskolor drivs som enskilda firmor, handelsbolag eller av en stiftelse. Oftast tar dessa företag betalt av besökarna för klassbesök och fortbildningar.

Personalkostnader är den stora delen av en naturskolas budget, samt eventuell lokal, bil eller buss. En fördel kan vara att man ser till så det finns en budget för transporter. Detta underlättar för skolor som ligger längre bort och där det inte finns en fungerande lokaltrafik. På detta sätt skapar man en mer likvärdig skola där alla har samma möjlighet att besöka naturskolan. Kostnaden för lokalerna kan variera mycket beroende på läge och standard. Kostnaderna kan minskas genom exempelvis samarbete med ideella föreningar som får disponera lokalen på kvällar och helger.

Handlingsplan för att starta naturskola

Vill du starta en naturskola, är denna handlingsplan en hjälp att få en samlad bild av viktiga tankar och ideér. Kontakta Naturskoleföreningen eller någon naturskola i din närhet för att få tips och ideér. Det finns en bred och samlad erfarenhet hos naturskolorna i landet och i våra nordiska grannländer.

1. Samla personer som är intresserade av att starta en naturskola

En intressegrupp för att starta naturskola bör innehålla både beslutsfattare, tjänstemän, friluftsstrateg eller personer som är aktiva i den pedagogiska verksamheten och personer som så småningom blir besökare och användare av naturskolan. På så vis blir förankringen i den planerade organisationen gedigen och alla strävar mot ett gemensamt mål, nämligen att utveckla den pedagogiska verksamheten. Tänk på att naturskolan kan vara ett gemensamt intresse för flera kommunala nämnder och förvaltningar. Den lokala förankringen är en god grund för att naturskolan ska bli en långsiktig satsning. Det finns stor hjälp att hämta i fråga om lokalkännedom, personliga kontakter och kunskap om närnatur hos lokala föreningar. Dessa kan ibland låna ut både arbetskraft, lokaler och materiel och kan bli en framtida samarbetspartner till naturskolan.

2. Formulera vilka behov och förutsättningar som finns lokalt

Vilken typ av verksamhet finns det behov eller intresse av i kommunen när det gäller t.ex. kompetensutveckling för skolans personal, eller verksamhet både för personal och barn. Undersök vilka förutsättningar som finns i fråga om lämpliga lokaler eller tätortsnära skogar eller naturområden nära skolor. Det är en god förutsättning att vara flera personer som driver verksamheten.

3. Formulera målsättningar för verksamheten

Mål för verksamheten kan vara att stödja och stimulera NO-undervisningen, lärande för hållbar utveckling, teknik, matematik, främja rörelse och hälsa och att ge möjlighet för en pedagogisk bredd och större variation i skolornas undervisning. Bestäm vem som ska få ta del av naturskolans tjänster och på vilket sätt. Verksamheten bör ha tydlig koppling till styrdokument.

4. Undersök finansieringsmöjligheter

Det finns olika sätt att finansiera en naturskola. Kommunen kan välja att stå för hela kostnaden för den nya verksamheten eller söka bidrag för den. Företag, stiftelser, fonder och myndigheter är andra tänkbara bidragsgivare som kan vara aktuella.

Naturvårdsverket erbjuder genom länsstyrelsen möjlighet att söka pengar för utvecklingsprojekt inom naturvård och friluftsliv i den Lokala Naturvårdssatsningen (LONA). Leader är ett lokalförankrat EU-bidrag som också kan vara aktuellt att söka. Tänk på att det är viktigt att redan från början planera för en framtida finansiering.

5. Gör en verksamhetsplan och förankra hos målgruppen

Gör en verksamhetsplan som motsvarar de behov och förutsättningar som finns. Beskriv på vilket sätt styrdokumenten kan implementeras i den planerade verksamheten. Naturskolan kan förutom skolan ha allmänheten som målgrupp både för att stärka kommunens miljöarbete och främja ett aktivt friluftsliv.

6. Börja med praktisk verksamhet direkt

Ett bra sätt att marknadsföra naturskolan är att låta barn och pedagoger få prova på verksamheten praktiskt. Boka in aktiviteter för barn och pedagoger redan från början. Ett öppet hus kan anordnas under lov för att nå allmänheten. Informera pedagoger, skolledare, politiker och tjänstemän i olika nämnder och förvaltningar. Ett sätt att mötas är att bjuda ut i naturen för ett litet prova-på-pass. Bröd bakat över öppen eld är ett fint sätt att visa hur man kan arbeta ute med alla sinnen genom att känna värme och höra knastret från elden, se veden brinna och känna lukten av rök och smaka det nybakta brödet. Ofta är naturskolan vid start en form av projekt som löper under begränsad tid. Därför är det viktigt att hinna med så mycket praktiskt jobb som möjligt innan det är dags att fatta nya beslut om verksamheten.

Praktiska tips för en ny naturskoleverksamhet

Inriktning på verksamheten bestäms helt av lokala förutsättningar både vad gäller personal, val av sätt att bedriva naturskola och geografiska möjligheter. Idéer på teman och aktiviteter finns på många av de befintliga naturskolornas hemsidor som nås via www.naturskola.se.

Utomhuspedagogiska aktiviteter kopplade till styrdokumenten finns i de böcker Naturskoleföreningen utgivit i Att lära in ute-serien. Böckerna är kopplade till olika ämnesområden med aktiviteter både för förskola och skolår f-9.

En långsiktig verksamhet kräver en hållbar planering. Tänk på att förutom tid för klassbesök och fortbildning behövs tid för utveckling av teman, administrativt arbete samt skapande och lagning av materiel.

Det finns ofta önskemål på kompetensutveckling från pedagoger när det gäller både lärande för hållbar utveckling och utomhuspedagogik. Samordna gärna med

kommunens studiedagar. På så vis blir naturskolan en naturlig del av pedagogernas fortbildning.

Platsen har betydelse för lärandet, det är en av utomhuspedagogikens grundstenar. Därför är det av stor betydelse var i naturen undervisningen sker. Om flera olika biotoper används möjliggör det också olika teman och slitaget minskar. Naturskolan bör bedrivas utan negativa spår i naturen för att visa på ett hållbart nyttjande av närnaturen såväl som jordens resurser.

Allemansrätten är en fantastisk möjlighet men den är begränsad vad gäller organiserad verksamhet. Kommunägda platser är att föredra om de ska användas mycket. Var noga med att upprätta avtal och tillstånd med markägare. Likaså kan det vara bra att budgetera för kostnader i samband med detta. För vissa projekt kan det även krävas bygglov, tillstånd eller dispenser.

Materiel till verksamheten kan vara allt ifrån små saker som laminerade kort till mer skrymmande som håvar och presenningar. Ett startpaket med enkel friluftsutrustning, naturundersökningsmateriel och bestämningslitteratur samt lite rep och några korgar att bära i är en bra grund. Ett materielförråd med plats att torka saker behövs efter en dag i regn och snö eller vid strandkanten.

Referenslista

Boldemann, C. m fl, 2006: *Impact of preschool environment upon children´s physical activity and sun exposure.* Preventive Medicine 42, ss. 301-308.

Boverket, 2007: *Bostadsnära natur. Inspiration och vägledning.*

Boverkets rapport 2015:b. *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö?* Boverket och tankesmedjan Movium, Karlskrona.

Faskunger m fl, 2018: *Klassrum med himlen som tak.* Skrifter från Forum för ämnesdidaktik nr 10. Linköpings universitet

Faskunger, J., 2009: *Barns miljöer för fysisk aktivitet – samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och rörelsefrihet hos barn och unga*. Statens folkhälsoinstitut, R 2008:33.

Fastén m fl, 2019: *Utomhuspedagogik- lärmiljö, närmiljö och det utvidgade klassrummet.* Lund: Studentlitteratur

Fägerstam, E., 2012: *Space and Place. Perspectives on Outdoor Teaching and Learning*. PhD diss. Linköping Studies in Behavioural Science No 167. Linköpings universitet.

Grahn, P. m fl, 1997: *Ute på dagis. Hur använder barn daghemsgården?* Alnarp: Stad & Land nr 145.

Granberg, A., 2000: *Småbarns utevistelse.* Stockholm: Liber AB.
Gärdenfors, P., 2010: *Lusten att förstå – Om lärande på människans villkor.* Stockholm: Natur & Kultur.

Häggström, Margareta, 2020: *Estetiska erfarenheter i naturmöte. En fenomenologisk studie av upplevelser av skog, växtlighet och undervisning*

Kardell, L., 2008: *Friluftsutnyttjande av tre stadsnära skogar kring Uppsala 1988-2007.* Institutionen för skoglig landskapsvård, Sveriges lantbruksuniversitet.

Lundegård, I. m fl, 2004: *Utomhusdidaktik.* Lund: Studentlitteratur.

Löndahl, C., 2007: *Fetma – vår nya folksjukdom? Populärvetenskaplig kunskapsöversikt, nr 2/2007.* Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, FAS.

Magntorn, O., 2007: *Reading Nature – Developing ecological literacy through teaching*. PhD diss. Linköping University: Studies in Science and Technology Education No 6.

Moore, L. m fl, 2003: *Does early physical activity predict body fat change throughout childhood?* Preventive Medicine 2003, 37, 10-17.

Mårtensson, F. m fl, 2011: *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang.* Naturvårdsverket rapport 6407.

Mårtensson, F. m fl, 2009: *Outdoor environmental assessment of attention promoting outdoor settings for preschool children*. Health and place (15) 1149-1157.

Mårtensson, F., 2004: *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. Institutionen för landskapsplanering, Alnarp.

Naturskyddsföreningen, 2014: *Hållbar utveckling i skolan – var god dröj.* En kunskapsöversikt över lärande för hållbar utveckling i Sveriges kommuner.

Naturvårdsverket, 2006: *Naturen som kraftkälla - om hur och varför naturen påverkar hälsan*.

Nordiska ministerrådet, 2019: *Naturvägledning i Norden*

Sandberg, M., 2012: *De är inte ute så mycket – Den bostadsnära naturkontaktens betydelse och utrymme i storstadsbarns vardagsliv.* PhD diss. Göteborgs universitet, Institutionen för kulturgeografi och ekonomiska geografi.

Sandseter E.B.H., & Kennair L.E.O. (2011). *Children's risky play from an evolutionary perspective: The anti-phobic effects of thrilling experiences.* Evolutionary Psychology, 9 (2), 257-284.

Socialstyrelsen, 2008: *Smitta i förskolan.* En kunskapsöversikt.

Statistiska centralbyrån, 2010: *Förändring av vegetationsgrad och grönytor inom tätorter.*

Szczepanski, Anders (2007). Dahlgren, L.O., Sjölander, S.,Strid, J.P., Szczepanski, A.. red. *Uterummet - ett mäktigt klassrum med många lärmiljöer.* Lund: Studentlitteratur. sid. ss. 16-27

Szczepanski, A. m fl, 2003: Forskningsstudie Hälsa och utomhuspedagogik. Opublicerat.

Skolverket, 2017: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*

Skolverket, 2018: *Läroplan för förskolan*

Ward-Thompson, C.W. m fl, 2008: *The childhood factor: Adults visits to green places and the significance of childhood experience*, Environment and Behavior, 1 (40) 111-141.